

**Mihai-Bogdan Atanasiu • Anca-Diana Bibiri •
Emanuel Grosu • Alina Moroşanu •
Constantin Răchită**
(Editors)

CULTURAL DYNAMICS OF VALUES

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAŞI

2024

The book of proceedings of the conference
Interdisciplinary Perspectives in Humanities and Social Sciences
9th Edition: Rethinking Values in Interdisciplinary Research (27-28 October 2023)
Institute of Interdisciplinary Research
Department of Social Sciences and Humanities
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi

Scientific Reviewers:

Prof. Adina Dornean, PhD habil.

Senior Researcher Marius Chelcu, PhD habil.

Language revision of texts in English:

Senior Researcher Anca-Diana Bibiri, PhD

Book editor:

Emanuel Grosu

Marius-Nicușor Grigore

Coverage: Manuela Oboroceanu

ISBN: 978-606-714-906-7

DOI: 10.47743/phss-2024

The authors are entirely responsible for the scientific contents of the texts herein published as well as for the fair use of the copyrighted works.

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

700539 – Iași, Str. Munteni nr. 34, tel. (0232) 314947; editura@uaic.ro

www.editura.uaic.ro

Mihai-Bogdan Atanasiu is a senior researcher, director of the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in History, awarded in 2012 at the same university. His research activity focuses on the political, social and cultural history of Moldavia in the seventeenth and eighteenth centuries. Most of his scholarly contributions have focused on social history, genealogy, prosopography, history of the Church, history of mentalities, as well as on editing documentary sources.

Anca-Diana Bibiri is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in Philology, and a postdoctoral fellowship in linguistics from the same University, and her main areas of research are: prosody, phonetics and dialectology, computational linguistics, natural language processing, lexicography, and sociolinguistics. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Emanuel Grosu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. He published studies, exegesis and translations from medieval Latin authors (Paulus Diaconus, Dungalus Reclusus, Anselm of Canterbury, Marcus of Regensburg, Marco Polo), the diachronic evolution of central literary themes and motifs of medieval Latin culture constituting the main research direction. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Alina Moroșanu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in in Cybernetics and Economic Statistics, awarded in 2011 at the same university. Her research interest include: questionnaires development, healthcare management analytics, project management, statistical analysis, statistical software (R, SPSS), surveys, human resources analytics.

Constantin Răchită is a research assistant in the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. His primary research focuses on the translation and interpretation of ancient texts in Old Greek and Latin. Throughout his career, he has participated in various translation and editing projects. Currently, his research interests encompass interdisciplinary approaches to biblical and patristic texts, exploring issues related to translation, transmission, and their influence on contemporary society.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cultural Dynamics of Values / Mihai-Bogdan Atanasiu, Anca-Diana

Bibiri, Emanuel Grosu, - Iași : Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-714-906-7

I. Atanasiu, Mihai-Bogdan

II. Bibiri, Anca-Diana

III. Grosu, Emanuel

Contents

Foreword (<i>Anca-Diana Bibiri</i>)	9
--	---

Plenary Conference

Human Enhancement: tehnologie versus teologie. Repere pentru o evaluare interdisciplinară a valorilor și posibilităților de devenire a umanului prin cunoaștere [Human Enhancement: Technology versus Theology. Landmarks for the Interdisciplinarity Evaluation of Human Values a Potential of Becoming Through Knowledge]

Pr. Andrei-Răzvan Ionescu	21
--	----

Philology

The Use of Artificial Intelligence (AI) in Linguistics. Case Study: Analysis of Linguistic Phenomena in the Novel *Ion* by Liviu Rebreanu

Cristina Bleorțu	35
-------------------------------	----

Traducerea automată a literaturii. O himeră încă vie? [Automatic Translation of Literature: A Still Living Chimera?]

Alexandra Ilie	51
-----------------------------	----

Kitsch. The Control and Faking of Aesthetic Value

Daniela Petroșel	77
-------------------------------	----

Valori perene în predarea romanisticii în spațiul universitar românesc [Perennial Values in Teaching Romance Studies in Romanian Universities]

Mihaela Secieru	93
------------------------------	----

Authentic vs. Pseudo Values

Paula-Andreea Onofrei	111
------------------------------------	-----

Medical Humanities Approached Through a Feminist Lens

Laura Ioana Leon	127
-------------------------------	-----

Explorări teoretice și suprapuneri terminologice. Romanul, obiect de reflecție și prim suport al teoriei genurilor [Theoretical Explorations and Terminological Overlaps. The Novel, as Object of Reflection and the First Support of the Genre Theory]

Alexandra Olteanu	141
--------------------------------	-----

Spectrele filiațiilor literare. Portrete ale generațiilor – Mircea Ivănescu și Radu Vancu [The Specters of Literary Filiations. Portraits of Generations – Mircea Ivănescu and Radu Vancu]	
Teodora Iurusiuc	165
Memoria comunismului în <i>Jurnalul unui jurnalist fără jurnal de Ion D. Sîrbu</i> [The Memory of Communism in Ion D. Sîrbu's <i>Journal of a Journalist without a Journal</i>]	
Oana-Elena Nechita	181
Language in the Church: Orthodox Religious Terminology in Polish and the Role of Translations in Establishing Lexical Norms	
Irina-Marinela Deftu	201
History & Theology	
<i>Non naturalibus desiderii, sed censibus aestimentur.</i> Piața romană de legume și fructe [<i>Non naturalibus desiderii, sed censibus aestimentur.</i> The Roman Vegetable and Fruit Market]	
Iulia Dumitrache	219
Un posibil clivaj între teoria asupra stilului și aplicarea acesteia în cazul Fericitului Augustin? Pluralitatea de stiluri în operele acestuia [A Possible Split Between the Theory of Style and Its Application in the Case of Augustine? The Plurality of Styles in Augustine's Works]	
Pr. Liviu Petcu	249
Conflicting Values during the French Wars of Religion (1562-1598): Loyalty to the King and Loyalty to God	
Andrei Constantin Sălăvăstru	261
Polemici teologice în <i>Praefatio paraenetica</i> a lui John Pearson (1613-1686) [Theological Polemics in <i>Praefatio paraenetica</i> by John Pearson (1613-1686)]	
Constantin Răchită	281
Moartea – o preocupare a vieții cotidiene în Iași veacului al XVIII-lea [Death – a Preoccupation of Everyday Life in the 18 th Century Iași]	
Mihai-Bogdan Atanasiu	301

Economics

The Use of Information and Communication Technologies in Business as a Value-Creating Tool: Analysis on the Case of SMEs in Romania Valentina Diana Rusu & Angela Roman	317
Evaluation of Hospital Financing in Romania: A Comparative Analysis pre- and post-Pandemic COVID-19 Mihai-Vasile Pruteanu & Alina Moroşanu	337
Green Jobs, Green Skills and Green Human Resource Management. An Analysis of Current Trends Silvia-Maria Carp & Ana-Maria Bercu	367
Is Security a Timeless Value? An Insight from International Relations Andreea-Cosmina Foca & Oana-Maria Cozma	381

Human Enhancement: tehnologie versus teologie. Repere pentru o evaluare interdisciplinară a valorilor și posibilităților de devenire a umanului prin cunoaștere

PR. RĂZVAN ANDREI IONESCU*

Abstract: *The recent development of NBIC (Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology, and Cognitive Sciences) is giving rise to new expectations regarding human possibilities. The pressure of these new technological possibilities, expressed through the increasingly pervasive interaction between humans and machines, may induce a potential crisis in traditional values, driven not so much by discoveries but often by ideology. We propose a brief evaluation of current human enhancement trends, emphasising the interdisciplinary aspect, focusing on the interplay between theology and technology. In the revolutionary context of intensified collaboration between humans and machines, the reinterpretation, reconfiguration, and crisis of some traditional values, including knowledge, raise questions about human potential fulfilment. What consequences might this have in terms of human fulfilment?*

Keywords: *Îmbunătățirea Umanului/Human Enhancement¹; Realitate augmentată; Antropologie.*

Introducere

Propunem prin studiul de față o încercare de radiografiere contemporană a unei stări de fapt, cu vocație interpelatoare în câmpul științelor sociale, și care să ne facă atenți la o dinamică antropologică cu potențial de

* Prodecen și responsabil al direcției „Teologie și știință” în cadrul Centrului de Studii și Cercetări „Dumitru Stăniloae” din Paris. Consilier permanent MOREOM pe problema dialogului între teologie și știință; prazvanionescu@gmail.com.

¹ Vom traduce acest termen prin *îmbunătățire umană*. El privește deopotrivă ameliorarea umanului.

transformare semnificativ pentru umanitate. Recentele progrese în cunoaștere din sfera nanotehnologiilor, biotehnologiilor, informaticii și științelor cognitive (NBIC) configurează un orizont de așteptări exprimat prin propuneri de reconsiderare a valorilor și posibilităților umanului. Gestionarea actuală a cantităților tot mai uriașe de date alimentează nevoi de prelucrare algoritmică, sprijinind în timp real progresul rețelelor de Inteligență Artificială cu care omul se află tot mai mult în interacțiune. Aportul lor astăzi se arată promițător în decriptarea genomului uman sau în reconfigurarea cercetării în fizica fundamentală a microparticulelor, redefinind posibilitățile omului de înțelegere la nivel micro- și nanoscopic. În același timp, dezvoltarea tehnologică la scală de nanometru pregătește terenul, pentru prima oară în istorie, interconectărilor dintre terminațiile nervoase și procesoare. Sunt noutăți semnificative de prelungire informatică a omului care nu pot rămâne fără consecințe. Apar premisele unei schimbări radicale de posibilități în abordarea funcționării umanului, intervenția de ordin tehnologic depășind obișnuita gestionare a materiei cu un potențial concret de modificare a însăși umanității biologice.

Investiția actuală de resurse în Inteligența Artificială, masivă, alimentează umanul cu propuneri de coabitare care schimbă structura și țesătura socială, deopotrivă cu trăirea în plan personal. Adesea alimentat ideologic, acest orizont inspirat științific și tehnic sub forma de potențialități de îmbunătățire a performanțelor umane dincolo de limitele naturale prin intermediul tehnologiei generează o presiune crescândă asupra antropologiei de inspirație creștină și a valorilor sale fundamentale. Propunerile de reinterpretare, reconfigurare și adaptare a unor valori intrinseci abordării umanului de până acum sub influența noilor posibilități tehnologice arată o dinamică a transformării valorilor care se cere analizată și validată critic. Simțim o tensiune între valori moștenite din trecut și cele conjuncturale, care își caută drept de cetate pe filiera dezvoltărilor tehnologice de ultimă oră. Concret, o abordare teologică a umanului versus una tehnologică ne va arăta vocații distincte, care se pot investiga comparativ, interdisciplinar, spre dobândire de discernământ. Dinamica tehnologiilor actuale pare să ia prin surprindere pe toată lumea, cu un impact social și societal fără precedent. Și spunem social referindu-ne la relația dintre indivizi în societate, o relație care prin prisma teologiei se judecă în termeni interpersonal, după cum spunem societal referindu-ne la

miza umană, deopotrivă politică, privind manifestările morale ale indivizilor și drepturile lor în societate. Or, concret, cum este cazul emergenței noilor algoritmi IA, perfecționați prin *Deep Learning*, aceștia sunt în curs de a reconfigura întreg spectrul de posibilități profesionale, cu impact încă greu de estimat în plan social odată ce antrenează dispariția multor meserii, în paralel cu emergența altora, generând la nivel global șomaj și nevoi de reconversie profesională. Astăzi deci, așteptări noi, revoluționare, proiectate asupra funcționării și posibilităților umanului, apar în cascadă, tentația mare fiind însăși redefinirea acestuia din urmă. Astfel, un uman reconfigurat ca posibilități prin tehnologii, acolo unde granița dintre uman și artificial devine tot mai poroasă, promite impact antropologic și social fără precedent în istorie.

Despre valoarea cunoașterii în devenirea omului

A cunoaște face parte din demersul de viață al oricărei făpturi omenești. Odată veniți pe lume, ne conducem implicit ca investire proprie în actul cunoașterii. Devenim prin cunoaștere și ne lăsăm structurați de ea pe măsură ce învățăm să ne raportăm la ceea ce există în jurul nostru. Creștem integrând în noi, printr-o „metabolizare” la nivel ființial, ceea ce întâlnim în interacțiunea cu mediul înconjurător.

Nu orice calitate a cunoașterii ne mulțumește însă. Privind în istorie, constatăm aspirația omului pentru adevăr, sau cel puțin pentru adecvarea la realitate a propriilor sale reflecții și ogindiri ale lumii, pentru siguranța, rigoarea și eficacitatea cunoștințelor sale. Este ceea ce a condus la apariția științei, pe care Albert Einstein o afirmă ca fiind o „rafinare” a gândirii celei de toate zilele. Știința este, cel puțin în chipul în care și-au dorit-o modernii, o încununare a efortului intelectual uman de a obține o cunoaștere sigură, universală și verificabilă. Prin faptul de a fi devenit mai curând cantitativă decât calitativă, știința constituie fără îndoială cea mai adecvată întâlnire cu realitatea universului fizic investigabil cu precădere în spațiul repetitivului și obiectivabilului.

Posibilitățile actuale de a scruta structura infinitului mic sau mare, cercetare a fenomenelor petrecute de la scale de timp infinitezimale la măsura timpilor cosmici, configurează spectrul larg de preocupări în spațiul cunoașterii fizice pe care umanitatea îl cultivă astăzi. În același timp,

realitatea rămâne profundă și complexă, continuând să „scape” oricărei pretenții de completitudine a cunoașterii. Este de remarcat ultimul veac la scala istoriei prin aceea că ne ajută să intuim zorii unui apofatism manifest în afirmațiile filosofiei științei în raport cu nedeterminările ontologice din fizică și matematici (prin acceptarea afirmațiilor antinomice, și nu numai), ceea ce invită reflecția teologică la dialog cu filosofii științelor în ceea ce privește antropologia și posibilitățile omenești de cunoaștere.

Față de tot ceea ce cunoaștem în istorie ca demers epistemologic realizat prin intermediul competențelor omenești, a cărui expresie cea mai înaltă, știința, este urmarea antrenamentului intelectual coroborat cu simțul critic exercitat prin intermediul comunităților științifice, creștinismul irumpe în istorie ca o revoluție absolută: prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu se arată vocația materiei de a fi nu numai cunoscută de om, ci și transfigurată. Vorbim de cunoașterea întru Duhul Sfânt a lui Dumnezeu și a lumii. Este vorba de o formă distinctă de cunoaștere de cea a științelor și a tehnologiilor, posibilă prin lucrarea misterioasă, tainică, dar cât se poate de concretă a lui Dumnezeu în om. „Aceasta este viața veșnică, să Te cunoască”, mărturisește Hristos despre Dumnezeu Tatăl în raport cu omul. Cunoașterea duhovnicească este diferită de orice demers de cunoaștere realizat prin intermediul competențelor cu care omul este înzestrat în chip natural prin aceea că manifestă și face lucrătoare prezența harului dumnezeiesc în om. Dacă științele pun mare preț pe spiritul critic, care face loc îndoielii sistematice, atât de plăcută modernității, credința este tocmai investirea la nivel personal, cu încredere, în taina filiației în raport cu „Tatăl nostru” din ceruri. Astfel, suntem purtați ca înțelegere acolo unde nu se poate ajunge fără ajutor de Sus. Deși este limpede că există o discursivitate implicată a cunoașterii duhovnicești, mai ales în ceea ce privește transmiterea ei, aceasta este în esența ei mai curând intuitivă, sufletul Îl „recunoaște dintr-o dată” pe Dumnezeu și așa este cunoscut Dumnezeu și în cer, și pe pământ, mărturisește sfântul Siluan athonitul. Această recunoaștere, ca un fel de descoperire a unei memorii lăuntrice tainice, copleșește sufletul, operând o schimbare și în ceea ce privește percepția lumii, și deci, în cunoașterea ei. De ce, oare, relația cu Sursa vieții bulversează perspectiva? Noi toți, în firescul funcționării noastre, suntem însetați de viață, cultivăm viața prin mecanismele noastre de conservare, de apărare, dar și de afirmare în lume, ca năzuință lăuntrică de a fi vii.

Or, relația cu Dumnezeu este prin excelență cultivarea viului în noi. Astfel, nicidecum ca și consecință a unei deducții logice, ci se descoperă de Sus omului că plinătatea trăirii lui e în legătură cu Creatorul tocmai pentru că relația continuă cu Sursa vieții e singura care poate purta pe om viu în veșnicie. Este vorba de o cunoaștere existențială, prin descoperire, prin împărtășire întru Duhul Sfânt.

Distingem deci în planul cunoașterii între tehnologie și teologie, date fiind specificitățile distincte ale celor două căi, cu competențe diferite.

Este Inteligența Artificială o revoluție semnificativă în planul cunoașterii?

Pentru unii se pare că da, și chiar mai mult decât atât. Pasionat de ea, medicul francez Laurent Alexandre afirmă că „IA nu este un detaliu al istoriei”. „Nu este vorba de o revoluție industrială ca oricare alta”, comentează acesta, ci „viitorul omenirii este cel care se joacă în liniile sale de cod ... promițând omului puteri cvasinelimitate”².

Intuim un tsunami cu impact existențial declanșat de investirea masivă a omului contemporan în NBIC pe fondul poziționărilor antropologice care văd în exercițiul inteligenței valoarea supremă care separă pe om de animal. O cheie de lectură antropologică ce ignoră chipul și asemănarea lui Dumnezeu afirmate de teologia ortodoxă a fi prezente în om, de unde și posibilitățile acestuia din urmă în raport cu întregul univers. Educația, înțeleasă ca lucrare de transmitere a cunoștințelor utile vieții în societate, „nu are sens decât dacă este completată cu abilitatea de a mobiliza cunoștințe și de a le asocia. Este ceea ce numim inteligență”³, se afirmă azi. Nu ne miră deci preocupările actuale de extindere a posibilităților umane cu ajutorul tehnologiei în ceea ce privește exercițiul inteligenței. Ele arată un trend al istoriei care se cere decriptat. Iată propuneri concrete de reșezare a valorilor umane fundamentale sub impactul dezvoltărilor tehnologice recente.

² Dr. Laurent Alexandre, *La guerre des intelligences (Intelligence artificielle versus Intelligence humaine)*, Ed. JC Lattès, Paris, 2017, p. 38.

³ *Ibidem*, p. 38.

Exercițiul științelor și înțelegerea condiției noastre umane

Nici oamenii de știință, și nici filosofii științelor nu par a fi indiferenți la înțelegerea propriei condiții umane. Oameni de știință eminenti, precum Erwin Schrödinger, pun problema condiției umane din interiorul cercetării științifice. Putem chiar afirma că condiția umană constituie pentru Schrödinger adevărata provocare a științelor:

„Trebuie spus, chiar dacă pare clar și evident: cunoașterea izolată obținută de un grup de specialiști într-un câmp restrâns nu are nici o valoare în ea însăși; ea nu are valoare decât în sinteza care o reunește cu restul cunoașterii, și doar în măsura în care contribuie cu adevărat în această sinteză la a răspunde întrebării: cine suntem?”⁴

Teologic vorbind, felul în care se raportează omul la sine însuși și, respectiv, la problematica cunoașterii ne interesează în cea mai mare măsură datorită impactului acestora asupra ființării omului, și, în perspectivă, asupra mântuirii lui. Această problematizare este în chip necesar și teologică în măsura în care devenim prin ceea ce făptuim în lume, fie aceasta (și) prin exercițiul științelor.

Deopotrivă, făcând știință, viziunea noastră asupra lumii se schimbă: faptul că modernitatea a descentrat pe om, ajuns să pară o biată făptură pierdută în imensitatea spațiului cosmic, locuitor pe o planetă oarecare ce gravitează în jurul unui mic soare printre alte câteva miliarde în univers, nu lasă neatinsă problema antropologică, adică felul în care ne definim și ne înțelegem pe noi înșine. Și exemplele pot continua. În funcție de cum definim juridic persoana umană nenăscută experimentăm pe embrioni (ceea ce duce la distrugerea lor), în funcție de cum ne raportăm la omul în suferință ne permite să instrumentalizăm prelevarea de organe făcând din ea un business etc. Există pentru creștin o atenție necesară, o stare de veghe cu propria-i conștiință ca „fără de păcat să ne păzim noi” în orice activitate profesională ar fi investit. Ceea ce înseamnă în ultimă instanță o viziune filocalică⁵ necesară în lecturarea transformărilor actuale.

⁴ Erwin Schrödinger, *Physique quantique et représentation du monde*, Ed. du Seuil, Paris, 1992, p. 25.

⁵ Este vorba despre asumarea unei vieți atente la mistagogia harului, care educă și luminează adâncul sufletului omenesc, în sensul deschiderii către Dumnezeu.

Ce ni se propune prin „human enhancement”?

Îmbunătățirea umană se referă la utilizarea intervențiilor tehnologice sau biomedicale pentru a îmbunătăți sau spori abilitățile fizice, cognitive sau emoționale umane dincolo de ceea ce este considerat normal sau natural. Aceasta poate include diferite forme de inginerie genetică, neurotehnologie, dispozitive portabile, medicamente și alte metode care vizează îmbunătățirea capacităților umane. Scopul îmbunătățirii umane poate fi depășirea dizabilităților fizice sau mentale, îmbunătățirea performanței atletice, creșterea duratei de viață, îmbunătățirea memoriei sau inteligenței sau chiar a obține un sentiment de euforie sau fericire. Cu toate acestea, îmbunătățirea umană ridică și preocupări etice și sociale, cum ar fi potențialul de a crea o societate inegală, estomparea liniilor dintre om și mașină sau compromiterea autonomiei și demnității indivizilor. Pe măsură ce tehnologia continuă să avanseze, domeniul îmbunătățirii umane este probabil să crească și va fi important ca societatea să ia în considerare cu atenție beneficiile și riscurile potențiale ale acestor intervenții. Îmbunătățirea umană poate fi privită ca o ideologie în anumite contexte. Ideologiile sunt sisteme de credințe care modelează modul în care oamenii înțeleg și interacționează cu lumea din jurul lor. În cazul îmbunătățirii umane, susținătorii acestei ideologii consideră că este de dorit și chiar necesar să se îmbunătățească capacitățile umane prin diverse tehnologii și intervenții. Numita îmbunătățire umană actuală presupune, să recunoaștem, declanșarea alterării din punct de vedere natural voite, petrecute artificial prin hibridarea tehnologică a corpului cu scopul de a-i crește capacitățile fizice și/sau mentale.

În prezent, există trei forme de îmbunătățire umană: reproductivă, fizică și mentală. Îmbunătățirile reproductivă includ selecția embrionilor prin diagnosticul genetic preimplantatoriu, transferul citoplasmatic și gameți generați in vitro. Îmbunătățirile fizice includ cosmetice, gen chirurgie plastică și ortodonție, pot fi induse de medicamente prin dopaj și alte resurse pentru creșterea performanței, pot fi funcționale, gen protetice și

Cuvântul „filocalie” înseamnă etimologic „dragoste de frumos”, Filocalia fiind un florilegiu de texte legate de școala mistică a rugăciunii inimii.

prin exoschelete motorizate, medicale, prin implanturi, cum ar fi stimulatorul cardiac și, respectiv, prin înlocuiri de organe (lentile bionice) și dobândire de rezistență prin antrenament.

Exemple de îmbunătățiri mentale sunt nootropele, neurostimularea și suplimentele care îmbunătățesc funcțiile mentale. Calculatoarele, telefoanele mobile și internetul pot fi, de asemenea, folosite pentru a îmbunătăți eficiența cognitivă. Eforturile remarcabile în creșterea umană sunt conduse de dispozitivele interconectate cu Internetul lucrurilor, inclusiv electronice portabile (de exemplu, ochelari de realitate augmentată, ceasuri inteligente, textile inteligente), drone personale, nanorețele pe corp și în corp.

Există și tehnologii emergente, în care se fac pași în acest moment, precum ingineria genetică umană (terapie genetică), neurotehnologia (implanturi neuronale și interfețe creier-calculator), cyberware, strategii pentru senescență neglijabilă proiectată, nanomedicină și bioprinting 3D. Variantele ingineriei genetice umane cu utilizare limitată până în prezent includ crearea artificială de hibridi om-animal (în care fiecare celulă are conținut genetic parțial uman și parțial animal) și himere om-animal (unde unele celule sunt umane și unele celule sunt de origine animală), fiind reglementate strict la nivel de legislație, cel puțin pentru moment. Însă, este de remarcat că fascinația pe care o exercită asupra mentalului nostru colectiv supereroii contemporani, evadați din benzile desenate pe marile ecrane, constituie o radiografie a preocupării unora dintre semenii noștri de a împrumuta din regnul animal proprietăți care să îi situeze avantajos în spațiul concurenței inter umane. De aici încep și riscurile.

Câteva tehnologii ipotetice de îmbunătățire a omului fac valuri mediatice, cum ar fi încărcarea minții, exocortexul și nutriția artificială endogenă. Încărcarea minții este procesul ipotetic de „transfer”/„încărcare” sau copiere a unei minți conștiente dintr-un creier pe un substrat non-biologic prin scanarea și cartografierea unui creier biologic în detaliu și copierea stării acestuia într-un sistem informatic sau alt dispozitiv de calcul. Exocortexul poate fi definit ca un sistem teoretic artificial de procesare a informațiilor externe care ar crește procesele cognitive biologice la nivel înalt ale creierului.

Nutriția artificială endogenă poate fi asemănătoare cu a avea un generator de radioizotopi care resintetizează glucoza (în mod similar cu

fotosinteza), aminoacizii și vitaminele din produsele lor dedegradare, teoretic putând fi trăite săptămâni fără alimente dacă este necesar.

Despre valori umane și îmbunătățire mărturisește însă și Biserica. O privire comparativă între tehnologii și viața eclesială arată cât de radical diferită de tehnologie este calea Bisericii. În timp ce prima propune protezarea omului prin mijloace tehnologice altădată de neimaginat, cea din urmă se referă întâi de toate la devenirea sa lăuntrică, urmare a comuniunii crescânde cu Ființa cea dintotdeauna și fără de început Care este Dumnezeu. Trebuie subliniată granița tot mai permisivă dintre propunerile contemporane de a restaura funcționalități alterate, care țin de firescul nostru uman și, respectiv, de a induce modificări care depășesc granița firescului, în căutarea edificării unui super om.

O interogație cât se poate de utilă teologic este de ce am avea nevoie de îmbunătățire odată ce Dumnezeu Însuși, la creație, ne evaluează în termeni de „buni foarte”, notabil față de precedentele abordări ale apariției plantelor și animalelor judecate în termeni de „bun” (Facere). Ba chiar negrăit de bun, aceasta prin faptul că Întruparea Domnului arată noblețea noastră de făpturi, capabile să poarte Însăși prezența trupească a dumnezeirii prin Persoana Fiului. Singura explicație este că între timp a intervenit căderea, alterarea firii noastre, cădere de dimensiuni cosmice. Această catastrofică rănire a firii umane a fost reparată însă prin Taina Întrupării, Patimă și Înviere de Însuși Hristos. Dumnezeu nu este indiferent la alterarea posibilităților omului, la irumperea în lume a bolilor și a morții, nenumăratele vindecări făcute de Hristos și de sfinții fiecărui veac în parte o arată, și aduce prin Cruce și Înviere soluționarea radicală a acestei căderi, invitând la disponibilitatea fiecăruia dintre noi de a trece de la cădere la ridicare, de la moarte la viață. Aceasta este viața Bisericii.

Dar suntem realiști. Boala există, precum și medicii specializați care o tratează cu mijloacele științei, iar Biserica binecuvintează aceste eforturi și le susține. Dificultatea începe atunci când, mai mult decât a vrea să reparăm ceea ce este stricat, tânjim spre o reinventare a umanului prin prisma noilor posibilități tehnologice în împletire cu funcționarea firească, conform firii sale adică, a umanului. Aici conștiința eclesială are un cuvânt greu de spus, ca una preocupată nu de călăuzirea oamenilor nu spre vreo performanță pasageră aparte, fie ea peste posibilitățile firii, accesibilă prin protezarea omului cu ajutorul tehnologiilor, ci spre împlinirea lor ca oameni Hristos, întru Care suntem în întregime restaurați.

Human enhancement. Îmbunătățirea omului necesită tehnologie sau har?

Trăirea de către om a unei realități augmentate nu este, paradoxal, apanajul exclusiv al ofertelor tehnologiei. În fond, potențialul tot mai diversificat al tehnologiilor privind protezarea omului prin extensii materiale care să îi permită depășirea posibilităților sale naturale, acum, la epoca nanotehnologiilor care oferă pentru prima oară în istorie posibilitatea conectării dintre o terminație neuronală și un procesor, ne interpelează hotărâtor. Însă este de remarcat că viața Bisericii cunoaște în chip firesc suprafirescul manifestării oamenilor duhovnicești. Începând cu Mântuitorul, posibilitățile omului unit cu Dumnezeu depășesc din start orice propunere venită din spațiul tehnologiei, prin aceea că oferă omului posibilitățile lui Dumnezeu, Cel liber de orice constrângere și determinism, iar în Persoana lui Hristos, Cel ce are toată puterea în cer și pe pământ.

Concluzii

Ne interpelează astăzi propuneri de modificare a funcționării umanului venite pe filiera dezvoltărilor recente din câmpul tehnologiilor. Ni se propune uneori însăși redefinirea umanului, deschizând câmpul coabitării intime, chiar a simbiozei om-mașină. Repere antropologice definitorii în ultimii două mii de ani sunt astăzi supuse probei reinterpretărilor și reconsiderărilor. Teologic vorbind, înțelegerea omului se poate realiza numai punându-ne în relație cu modelul absolut al său care este omul-Dumnezeu, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu intrat în istorie prin Întrupare. Prin El înțelegem cel mai complet care sunt posibilitățile reale ale umanului. Iar acestea depășesc în chip larg, atât în această viață, cât și în proiectare eshatologică, ceea ce hibridizările și protezările tehnologice contemporane promit să aducă omului în termeni de cunoaștere și de posibilități de faptuire. Se cere un exercițiu de discernământ continuu. Științele sociale pot contribui prin a semnaliza tendințe, a oferi statistici și interpretări, a identifica noile raporturi dintre individ și societate, ajutând pe omul de astăzi să își conștientizeze mai bine atât condiția, cât și provocările curente.

Părintele profesor universitar doctor **RĂZVAN ANDREI IONESCU**⁶ este prodecan și coordonator al departamentului „Teologie ortodoxă și știință” din cadrul Centrului Ortodox de Studii și Cercetare „Dumitru Stăniloae” (Centre d’Études et de Recherches „Dumitru Stăniloae”), Paris, Franța și preot paroh al parohiei ortodoxe române „Sfânta Parascheva – Sfânta Genoveva” (Biserica Saint-Sulpice), Paris. Consilier permanent al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională pe tema relației dintre „teologie și știință”.

Cu studii de licență în Inginerie electrică la Universitatea „Politehnica” din București și studii aprofundate în Inginerie Medicală (București). Doctor în inginerie biomedicală cu teza *Deteția și îmbunătățirea informației prin realiniere și interpolare în imagistica medicală* (în cotutelă între Université de Technologie de Compiègne, Franța și Universitatea „Politehnica” din București – 2002). Licențiat în Teologie ortodoxă (Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București) și masterat în Teologie ortodoxă (Institutul de Teologie ortodoxă „Saint Serge” Paris). Doctor în Teologie Ortodoxă cu teza intitulată „Teologia ortodoxă și știința: conflict, indiferență, integrare sau dialog” (Institutul de Teologie Ortodoxă „Saint Serge”, Paris, 2013).

Preocupările sale vizează relația dintre spiritualitatea ortodoxă (văzută ca viață în Duh din perspectivă eclezială) și cunoașterea științifică. Este autorul volumului „Spiritualitate și știință în teologia arhimandritului Sofronie Sacharov” (2019). Este autorul cărții „Orthodox Theology and Science: Conflict, indiferență, integrare sau dialog” (2015). Este coautor al volumelor „Teologie ortodoxă și știință” (2005, ediția a II-a 2006), Dicționar de teologie ortodoxă și știință (2009, ediția a II-a 2016) împreună cu Adrian Lemeni, coautor al volumelor „Apologetică ortodoxă (manual pentru Facultățile de Teologie Ortodoxă în 2 volume 2013, 2014) și Referințe patristice în dialogul dintre teologie și știință” (2009), colaborator al „Dicționarului de teologie ortodoxă” (2019, 990 p.), precum și a numeroase articole și studii privind apologetica și relația dintre teologie și știință.

⁶ <https://cdsparis.eu/enseignants/pr-razvan-ionescu>.